

NIJERYA-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ VE AFRİKA AÇILIMI

Kenan Toprak

INSAMER

IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Toprak, Kenan. "Nijerya-Türkiye İlişkileri ve Afrika Açılımı", İNSAMER, 19.09.2019.

 Analiz

Türkiye ile Nijerya arasındaki ilişkiler, Türkiye Cumhuriyeti ve Federal Nijerya Cumhuriyeti'nin mevcut devletlerinin kuruluşundan çok daha eskilere dayanmaktadır. Nijerya'da bir dönem etkili olmuş Kanim-Bornu gibi sultanlıklar, Osmanlı hilafetini tanımanın yanında Babıali ile de dostane ilişkiler geliştirmiştir. Bu münasebetler daha çok dayanışma ve yardımlaşma çerçevesinde, özellikle İngiliz sömürgeciliğinin yayıldığı evrede yoğunlaşmıştır. 16. yüzyılda başlayan Osmanlı-Nijerya ilişkileri, Sultan II. Abdülhamid Han'ın Nijerya'nın eski başkenti ve ticaret merkezi olan Lagos'ta Muhammed Şitta (Shitta) tarafından yaptırılan ilk resmî caminin açılış törenine temsilci gönderdiği 1894 yılına kadar sürmüştür.

Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesinden çekilmesinden sonra Türkiye Nijerya ile olan tarihî, kültürel, politik ve ekonomik

bağlantılarını 1960'tan sonraki yıllarda geliştirememiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1960'lı yıllara kadar geçen dönemde, Nijerya'nın İngiliz egemenliği altında olması dolayısıyla ikili ilişkiler gelişmemiştir. 1960 yılında bağımsızlığını kazanmasından hemen sonra Nijerya'yı tanıyan Türkiye, 1962'de başkent Lagos'ta açtığı büyükelçilikle Nijerya ile diplomatik ilişkilere başlamış, 1991'de Abuja'nın başkent ilan edilmesinden sonra da büyükelçiliğini Abuja'ya taşımıştır (2001). Nijerya'nın 1999 yılında demokrasiye geçişine kadar, Türkiye-Nijerya ilişkileri daha çok büyükelçilik düzeyinde devam etmiştir. İlişkilerin sınırlı bir şekilde sürmesinin nedeni, yaşadığı darbelerin bir sonucu olarak Nijerya'nın istikrarsız siyasi yönetimlere sahip olmasıdır.

Nijerya'nın bağımsızlığından sonra iki ülke arasında gerçekleştirilen en üst düzey ziyaret,

INSAMER
IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

1996 yılında dönemin başbakanı Necmettin Erbakan'ın D-8 yapılanması için bu ülkeye gerçekleştirdiği ziyarettir. Bu ziyaret Türkiye-Nijerya ilişkilerinde yeni bir dönemin ilk adımlarından biri olmuştur. Ne var ki söz konusu ziyaret, dönemin Türk medyasında olumsuz yankı bulmuş ve bazı siyasi çevreler, Türkiye'nin Nijerya ile ilişkilerinin ilk adımı sayılabilecek bu girişimin faydalarını görmezden gelerek, mecliste bu ziyaret hakkında gensoru vermiştir. 28 Şubat 1997 tarihinde Türkiye'de gerçekleştirilen "Postmodern darbe" ile Başbakan Necmettin Erbakan'ın görevinden uzaklaştırılması üzerine de iki ülke ilişkileri yeniden kesintiye uğramıştır. Bu tarihten sonra uzun bir süre Türkiye ile Nijerya arasında büyükelçilik faaliyetleri dışında bir iletişim olmamış, ilişkilerin geliştirilmesi konusunda kayda değer herhangi bir girişimde bulunulmamıştır.

1999 yılında sivil yönetime geçen Nijerya, uygulanabilir bir demokratik sistem kurma konusunda ekonomik, politik ve sosyal koşulların iyileştirilmesi için arayış içine girmiştir. Bu bağlamda da ülkenin yeni devlet başkanı Olusegun Obasanjo, 2000 yılında Türkiye'ye resmî bir ziyaret gerçekleştirmiştir.

Obasanjo, Nijerya'nın yeni dönemi için Türkiye'yi ve Türk girişimcileri yatırımlar yapmak üzere ülkesine davet etmiştir. İlişkilerin her alanda güçlendirilmesini ve derinleştirilmesini hedeflediklerini, Türkiye ile iş birliği alanlarını geliştirmek istediklerini söyleyen Obasanjo, iki ülkenin tarihî, dinî ve toplumsal benzerliklere vurgu yaparak uzun süredir kapalı olan Türkiye'nin Nijerya misyonunun tekrar açılması gerektiğini belirtmiş ve iş birliği, ticaret ve yatırımlar için Türkiye'ye kapılarının açık olduğunu ifade etmiştir.

Obasanjo bu ziyarette bir araya geldiği dönemin başbakanı Bülent Ecevit ile, 1995 yılında imzalanan ve 1999 yılından itibaren süren LNG ithalatına ek olarak doğal gaz ve petrol satışı konularını da görüşmüştür. Türkiye'nin 1999 yılından beri LNG aldığı Nijerya, Afrika

kıtasında Cezayir'den sonra Türkiye için ikinci en büyük LNG tedarikçisi konumundadır. Kasım 1999'dan bu yana Nijerya, *BOTAŞ*'a ait Marmara LNG Terminali'ne 4.000'den fazla LNG kargosu göndermiştir. Ekim 2021'de sona erecek olan NLNG (*Nijerya LNG Limited Şirketi*) ve *BOTAŞ* arasındaki sözleşmenin yenilenmesine dair henüz bir anlaşma yapılmamıştır. NLNG'de %25,6'lık hissedar olan *Shell*, bölgesel bir doğal gaz ticaret merkezi olma potansiyeline sahip olan Türkiye'ye daha fazla LNG sağlamayı arzulamaktadır.

Afrika'ya Açılım ve Nijerya

"Afrika Açılım Politikası" çerçevesinde 2005 yılını "Afrika Yılı" ilan eden Türkiye, özellikle 2010 yılından sonra kıtada yaşanan her gelişmeyi yakından takip etmeye başlamıştır. Bunda, Türkiye'nin yeni bir güç olarak ortaya çıkmasının yanında kıta ile olan tarihî ve kültürel yakınlığının rolü de oldukça fazladır. Bu bağlamda nüfus ve doğal kaynaklar olarak kıtanın en önemli ülkelerinden olan Nijerya ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişmesinde bu yöndeki gayretler ve karşılıklı ziyaretler etkili olmuştur. Özellikle 2010 yılından sonra iki ülke arasında cumhurbaşkanı, bakanlar ve diğer düzeylerde karşılıklı ziyaret ve temaslar belirli aralıklarla devam etmiştir.

Nijerya Devlet Başkanı Olusegun Obasanjo'nun 2000 yılındaki Türkiye ziyareti ardından 2011 yılında da dönemin Devlet Başkanı Goodluck Ebele Jonathan ülkemizi ziyaret etmiştir. Akabinde 2016 yılında Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Nijerya'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyarette iki ülke arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi yanı sıra savunma, turizm, yükseköğretim, karşılıklı yatırımların teşviki ve korunması gibi birçok yeni girişim başlatılması kararlaştırılmıştır. Bir yıl sonra da Nijerya'nın yeni Cumhurbaşkanı Buhari, beraberinde kalabalık bir heyetle 19 Ekim 2017'de Ankara'ya resmî bir ziyarette bulunmuş, ardından da İstanbul'da düzenlenen D-8 Zirvesi'ne katılmıştır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Nijerya ile önceki dönemlerde kurulmuş olan ilişkileri daha iyi bir noktaya taşıma amacını dile getirmiş ve Nijerya'yı Birleşmiş Milletler'in barış gücü misyonlarına en fazla katkı sağlayan 10 ülkeden biri olmasından kaynaklı olarak, Sahra Altı Afrika'da stratejik bir ortak olarak tanımlamıştır. Her iki ülkenin de benzer güvenlik tehditleriyle karşı karşıya olması, Nijerya'ya hem Türkiye tecrübesinden hem de Türkiye'nin savunma sanayii alanındaki imkân ve kabiliyetlerinden istifade etme noktasında önemli imkânlar sunmaktadır.

Nijerya ile Türkiye arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri güçlendirmek için yapılan ikili görüşmelerde güvenlik ve terörle mücadele konuları, tarımsal ve ticari iş birliği, eğitim ve sağlık, ulaşım ve bağlantı, enerji sektörü iş birliği ve artan özel sektör katılım konuları ele alınmıştır. Bu alanlardan özellikle altyapı ve inşaat sektörleri, başlangıç için uygun fırsatlar barındırmaktadır. Zira 2017 itibarıyla Nijerya'da 17 milyon konut açığı bulunduğu belirtilmektedir. Bu konuda önemli bir tecrübeye sahip olan Türkiye'nin Nijerya'da da büyük projeler yürütebileceğine kuşku yoktur.

Türkiye-Nijerya ilişkilerinin en önemli ayağını D-8 oluşturmaktadır. Gerçekleştirilen toplantılarda D-8 üyeleri arasındaki mevcut ilişkilerin ve iş birliğinin daha da geliştirilmesi ve derinleştirilmesi üzerinde durulmuş ve topluluğa üye ülkeler arasındaki ticaret miktarının artırılması kararlaştırılmıştır.

Türkiye ve Nijerya hükümet liderleri arasındaki ikili toplantılarda terörizm, insan kaçakçılığı, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı ile mücadelede için de ortak girişimlerin artırılması konusunda anlaşma sağlanmıştır. Yerel terör örgütleriyle ilgili benzer sorunlar yaşayan her iki ülke, bu tür yapılarla mücadelede etmek için ortak çalışma kararı almıştır. Ayrıca Türkiye ile Nijerya arasındaki ilişkileri baltalama potansiyeli bulunan FETÖ'ye ait kurum ve kuruluşlarla mücadele konusunda da görüş birliği sağlanmıştır. Bu çerçevede, Maarif Vakfı'nın Nijerya'da yeni okullar

açması için gerekli kolaylıkların gösterilmesi konusunda prensipte anlaşmaya varılmıştır. Ayrıca öğrenci değişimi, eğitim ve teknoloji değişimi/paylaşımı konularında da iş birliği yapılması, Nijeryalı öğrencilerin Türkiye'de eğitim alması için bursların artırılması ve vize uygulaması konuları da görüşülmüştür.

İlişkilerde Temel Dinamikler ve Beklentiler

1962 yılında Türkiye'nin Lagos Büyükelçiliği'nin açılmasıyla başlayan diplomatik ilişkilerin üzerinden 57 yıl gibi bir süre geçmesine ve AK Parti iktidarından itibaren taraflar arasında yaşanan yakınlaşmaya rağmen Nijerya ile ilişkilerin -iki ülkenin potansiyeli göz önüne alındığında- arzu edilen seviyede olmadığı görülmektedir. Bu manzara, ilişkilerin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi için Türkiye'nin Nijerya politikasındaki önceliklerinin yeniden değerlendirilmesinin gerekli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Nijerya ile sosyoekonomik ilişkilerin gelişimini yönlendirmek ve sürekli kılmak adına, mevcut problemlerin tespiti ve çözümü için detaylı bir araştırmanın acil olarak başlatılması gerekmektedir. Ayrıca Türkiye'nin açılım söylemlerinin güçlendirilmesi açısından, Nijerya'daki temsilcilerin sahadaki uygulamalarının da çok önemli olduğu gerçeği gözden kaçırılmamalıdır.

Türkiye ile Nijerya arasında siyasi ve ekonomik iş birliğini geliştirmeye ve desteklemeye yardımcı olacak kültürel alışverişin artırılmasının ikili ilişkilere katkı sağlayacağı muhakkaktır. Bunun için de 36 eyaletten oluşan Nijerya'da başkent Abuja dışındaki diğer büyük kentlerde de konsolosluk açılması, ayrıca TİKA, Yunus Emre Enstitüsü ve Maarif Vakfı gibi kurumların temsilciliklerinin kurulması, toplumlar arasındaki bağların güçlenmesine yardımcı olacaktır.

İnsani yardım ve ticaret, Türkiye'nin Afrika kıtası ile ilişkilerinin en göze çarpan unsurlarını oluştururken, başta İHH olmak üzere çok sayıda sivil toplum kuruluşu, Türkiye'nin

Afrika'daki varlığının güçlendirilmesi ve ilişkilerin geliştirilmesinde çok önemli rol oynamaktadır. Türkiye'yi sömürgeci güçlerden ayıran bu özelliği, halk nezdinde de itibar görmektedir. Bu bağlamda diğer Afrika ülkelerinde yürütülen STK çalışmalarının 200 milyonluk nüfusa sahip Nijerya'da daha da artırılması büyük önem arz etmektedir.

Nijerya ile ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlayacak en önemli konulardan biri de eğitim alanında yapılacak iş birliğidir. Bu bağlamda Türkiye Bursları kapsamında 1992'den bu yana 228 Nijeryalı öğrenciye lisans/yüksek lisans ve doktora bursu verilmiştir. Son olarak 2017-2018 öğretim döneminde 43 Nijeryalı öğrenciye burs imkânı sağlanmıştır. KKTC'de yaklaşık 3.500, ülkemizde ise yaklaşık 2.000 Nijeryalı öğrencinin eğitim gördüğü tahmin edilmektedir. İngiltere (16.072), ABD (11.167) ve Malezya (11.052) gibi ülkelere eğitim için giden Nijeryalı öğrencilerin sayısı düşünüldüğünde Türkiye'ye gelen öğrenci sayısının çok düşük olduğu görülmektedir.

Hâlihazırda THY Lagos ve başkent Abuja'ya her hafta doğrudan yedi sefer düzenlemektedir. Bu bağlamda vurgulanması gereken bir diğer konu, kuzeyin büyük Müslüman kenti ve ticaret başkenti sayılan Kano'ya iptal edilen uçuşların yeniden başlatılmasının ilişkilerin Kuzey Nijerya'ya yayılması için kritik önemde olduğudur. Zira 2015 yılında, THY'nin Kano kenti uçuşları devam ederken, Türkiye'yi ziyaret eden Nijeryalı sayısı 25.000'i bulmuştur.

Çin, Rusya, ABD, İngiltere, Fransa ve Hindistan gibi küresel güçlerin Nijerya'daki varlığına karşılık, Müslüman bir aktör olarak Türkiye'nin Nijerya ile ilişkileri ayrıca önem arz etmektedir. Nüfusun yarısından fazlasının Müslüman olduğu Nijerya'da din, Türkiye'nin yumuşak güç unsurlarından biri olarak diğer ülkelere göre bir avantaj olarak öne çıkmaktadır. Ancak Türkiye'nin Nijerya'da yatırım yapan diğer devletlerle kıyaslandığında yeterli deneyim ve birikime sahip olmaması, en büyük dezavantajıdır. Bu rekabet ortamında Türkiye'nin Nijerya'da varlık kazanması ve mevcut olumsuzlukları ortadan kaldırabilmesi;

devlet kurumları, özel sektör, STK'lar, üniversiteler ve medya ile birlikte hareket edip tüm sosyoekonomik araçları kullanarak buradaki tanıtımını hızlandırması ile mümkün olacaktır.

Nijerya, bir fırsatlar ülkesi olması yanı sıra bazı riskleri de barındırdığı için, burada rasyonel ve geniş perspektifli bir çalışma yapılması önem arz etmektedir. Şüphesiz Türkiye'nin kaliteli ve uygun fiyatlı ürünleri Nijerya pazarında rahatlıkla yer bulabilir; kaldı ki hâlihazırda Nijerya'da Türk malları ile ilgili algı son derece olumludur. Ayrıca altyapı ve imar projeleri üstlenebilecek uluslararası tecrübe ve başarıya sahip Türk müteahhitlik firmalarının Nijerya'daki faaliyetlerinin teşvik edilmesi de önemlidir; zira 200 milyonluk nüfusuyla Nijerya, her yıl 900.000 konuta ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla Nijerya'da her türlü altyapı (yol, köprü, demiryolu, baraj) yatırımına büyük ihtiyaç vardır. Öte yandan bu ülkede ticaret ve üretimle uğraşan yerleşik Türk iş adamı sayısının çok sınırlı olması, ticari ilişkilerin geliştirilmesi önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir. Ayrıca Türk firmalarının Nijerya'da daha etkili olmasını sağlamak için bankacılık ilişkilerinin geliştirilmesi de büyük önem arz etmektedir.

Türkiye'den Nijerya'ya daha ziyade zeynet eşyaları, tekstil ürünleri, ayakkabı, kozmetik ürünler, demir-çelik, metal dışı mineral mamuller, çeşitli sanayi kollarında kullanılan makine ve cihazlar, elektrikli makine ve cihazlar ihraç edilirken Nijerya'dan Türkiye'ye ham petrol, doğal gaz, yağlı tohumlar ve meyve ihracatı yapılmaktadır. Bunlar dışında bavul ticareti de bir hayli yaygındır.

Önümüzdeki süreçte Türkiye'nin Nijerya'da tarım, bilgi ve iletişim teknolojileri, iletişim altyapısı, enerji, askerî teknoloji vb. alanlarda daha aktif rol alma potansiyeli bulunmaktadır. Nijerya'da bugün başta müteahhitlik, enerji, elektrik, su arıtma sistemleri, yapı malzemeleri ve mobilya sektörü olmak üzere 50'ye yakın Türk firması faaliyet göstermektedir. Bu ülkede yatırım yapmayı düşünen Türk firmalarının güçlü yerel ortaklarla çalışmaları

ve yerel pazarlarda devlet destekli projelere odaklanmaları, güvenlik ve iş verimliliği açısından önemlidir. Gerekli girişimlerin başlatılması durumunda Türkiye, yatırımlar ve ticaret açısından Nijerya'nın beklentilerini karşılayabilecek kapasitededir.

Kullandığı doğal gazın %98'ini Rusya, İran ve Azerbaycan'dan boru hatları yoluyla ithal eden Türkiye'nin artan enerji ihtiyacını karşılamak için yeni kaynaklara ihtiyacı vardır. Bu sebeple de yeni tedarikçiler arayışında olan Türkiye için Nijerya ile ilişkilerin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Nitekim hâlihazırda ikili ticaretin

önemli bir bölümünü Nijerya'dan yapılan LNG ithalatı oluşturmaktadır.

Afrika açılımında lokomotif ülkelerden biri olmadurumdaki Nijerya ile ilişkiler önümüzdeki dönemde Türkiye'nin bu kıta ile ilgili uzun vadeli stratejilerini doğrudan etkileyecektir. Sahip olduğu yer altı zenginlikleri ve kalabalık nüfusu ile Nijerya, Türkiye için önemli bir partner olma potansiyeline sahiptir, aynı şekilde nispeten gelişmiş ekonomisi ile Türkiye de Nijerya açısından iyi bir uluslararası müttefik olabilir.